Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0825U000995

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 26-03-2025

Статус: Наказ про видачу диплома

Реквізити наказу МОН / наказу закладу: Наказ НТУ "ХПІ" від 09 червня 2025 р. № 730 СТ

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Коваль Юлія Юріївна
2. Yuliia Koval

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 032

Назва наукової спеціальності: Історія та археологія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Історія науки та українознавство

Дата захисту: 21-05-2025

Спеціальність за освітою: історія

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 8131

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

Код за ЄДРПОУ: 02071180

Місцезнаходження: вул. Кирпичова, буд. 2, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

Код за ЄДРПОУ: 02071180

Місцезнаходження: вул. Кирпичова, буд. 2, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 03.01

Тема дисертації:

1. «Науково-освітня, організаційна та громадська діяльність академіка АН УРСР М. П. Барабашова (1894-1971)»

2. Scientific, educational, organizational and public activities of M.P. Barabashov (1894-1971), the Academician of the Academy of Science of the Ukrainian SSR

Реферат/анотація:

1. Дисертаційна робота присвячена дослідженню наукової біографії академіка АН УРСР М. П. Барабашова. Основні напрями наукової роботи ученого у галузі астрофотометрії та спектроскопії присвячені проблемам відбивної здатності різних тіл (закон відбиття місячних морів, альбедо земної кулі тощо); дослідженню розподілу яскравості на поверхнях планет та Місяця, у кулястих зоряних скупченнях та сонячних плямах (фотографічним шляхом та за допомогою різних світлофільтрів). Барабашов проводив оригінальні дослідження у галузі фізики планет та Місяця, які виконувалися за допомогою низки спеціальних лабораторних дослідів (дослідження розподілу яскравості на матовій кулі, визначення процесів, які відбувалися в емульсії фотоплатівок під час впливу на неї світла у різних фізичних умовах тощо). Основою дослідницької стратегії М. П. Барабашова було запровадження тривалих серій спостережень Місяця та

планет за різних умов їх освітлення Сонцем, на підставі результатів яких було зроблено висновки про структуру поверхонь досліджуваних небесних тіл, властивостей їхніх атмосфер (зокрема, Марса, Венери, Юпітера та Сатурна), розпочато вивчення процесів, які відбувалися на планетах. Барабашов встановив, що місячну поверхню складають такі утворення як базальт, лава та інші продукти вулканічної діяльності з великою пористістю, що у подальшому було підтверджено під час дослідження Місяця космічними апаратами. Поступово навколо нього сформувався колектив однодумців, яких об'єднувала загальна проблематика та методика досліджень, ознаменувавши зародження харківської наукової школи планетології. Метою дисертаційної роботи є комплексний аналіз життя, наукової, педагогічної, організаційної та громадської діяльності академіка АН УРСР М. П. Барабашова, визначення внеску ученого у розвиток вітчизняної астрономічної науки та його впливу на організацію планетних досліджень в Україні та СРСР у середині XX ст. з метою створення достовірного наукового портрету ученого. Об'єкт дослідження – розвиток планетних досліджень у вітчизняних астрономічних установах на тлі загального піднесення астрономічної науки і освіти в Україні у середині XX ст. Предмет дослідження – науково-організаційна, педагогічна та громадська діяльність академіка М. П. Барабашова у галузі астрофізики, теоретичні здобутки та практичний внесок ученого у планетологію. У вступі розкрито актуальність теми, окреслено хронологічні та територіальні межі, сформульовано мету дослідження, визначено основні завдання, а також охарактеризовано методологію дисертації. Представлено інформацію щодо наукової новизни отриманих результатів, їх практичного значення, особистого внеску здобувача та апробації матеріалів дисертації. Дисертаційна робота складається з чотирьох розділів. У першому розділі здійснено огляд та систематизацію джерельної бази, визначено принципи та методи дослідження. Історіографія за проблемою дослідження була розподілена за хронологічним принципом на три основних періоди: дорадянський, радянський та період Незалежності. Джерельну базу дослідження складають: архівні матеріали; писемні пам'ятки музейних фондів; публікації М. П. Барабашова (наукові праці за планетною тематикою; за іншими напрямами досліджень, зокрема астрофізичної та іншої тематики, теоретичної спрямованості тощо; навчально-методичні посібники; опубліковані рецензії на праці учного; науково-популярні публікації); довідково-енциклопедичні видання; періодичні видання; мемуарні публікації. До структурної композиції другого розділу увійшли результати вивчення історії роду Барабашевих.Реконструкція наукової біографії М. П. Барабашова здійснювалася через висвітлення віх життєпису у дорадянському та радянському періодах його життя. Простежено етапи службово-кваліфікаційного просування М. П. Барабашова, який обіймав різні адміністративні посади; висвітлено його участь у роботі міжнародних та вітчизняних астрономічних наукових структур. У третьому розділі досліджено науково-організаційну діяльність М. П. Барабашова, присвячену реалізації низки масштабних астрономічних проєктів, ініційованих ученим. Висвітлено багатогранну громадську діяльність ученого з популяризації астрономічних знань. Розглянуто науково-освітню діяльність ученого у галузі вітчизняної астрономічної освіти. У четвертому розділі проаналізовано початковий період наукової діяльності ученого, коли відбувалося накопичення спостережних даних за планетною тематикою; простежено розвиток методів фотографічної фотометрії М. П. Барабашовим, що вплинуло на процеси формування колективу наукової школи планетології в ХДУ у 1920-х – 1950-х рр. Реконструйовано віхи участі ХАО під керівництвом М. П. Барабашова у престижних космічних проєктах СРСР у 1960-х рр. та у подальшому періоді. Практичне значення отриманих результатів визначається сформульованими у дисертації положеннями та твердженнями про створення комплексного наукового дослідження багатогранної діяльності М. П. Барабашова у контексті розвитку планетології у середині XX ст.

2. The thesis is devoted to the study of the scientific biography of the academician of the Ukrainian SSR Academy of Sciences M. P. Barabashov. The main directions of the scholar's scientific work in the field of astrophotometry and spectroscopy are devoted to the problems of reflectivity of various bodies (the law of reflection of lunar seas, albedo of the Earth, etc.); the study of the distribution of brightness on the surfaces of planets and the Moon, in globular star clusters and sunspots (by photography and with the help of various light filters). Barabashov conducted original research in the field of planetary and lunar physics, which was carried out through a series of specialized laboratory experiments (studying the brightness distribution on a matte sphere, determining the

processes occurring in the emulsion of photographic plates under the influence of light in various physical conditions, etc.). The basis of M. P. Barabashov's research strategy was the introduction of a long series of observations of the Moon and planets under different conditions of their illumination by the Sun, based on the results of which conclusions were drawn about the structure of the surfaces of the studied celestial bodies, the properties of their atmospheres (in particular, Mars, Venus, Jupiter and Saturn), the study of the processes that had been taking place on the planets began. Barabashov established that the lunar surface is composed of such formations as basalt, lava, and other products of volcanic activity with high porosity, which was later confirmed during the study of the Moon by spacecraft. Gradually, a team of like-minded people formed around him, united by common problems and research methods, marking the birth of the Kharkiv scientific school of planetary science. The objective of the thesis is a comprehensive analysis of the life, scientific, pedagogical, organisational, and public activities of the academician of the Ukrainian SSR Academy of Sciences M. P. Barabashov, determination of the scientist's contribution to the development of national astronomical science and his influence on the organisation of planetary research in Ukraine and the USSR in the mid-twentieth century in order to create a reliable scientific portrait of the scientist. The object matter of the study is the development of planetary research in domestic astronomical institutions against the background of the general rise of astronomical science and education in Ukraine in the mid-twentieth century. The subject matter of the research is the scientific, organisational, pedagogical, and public activities of academician M. P. Barabashov in the field of astrophysics, theoretical achievements, and practical contribution of the scientist to planetary science.The introduction reveals the relevance of the topic, outlines the chronological and territorial boundaries, formulates the objective of the study, defines the main tasks, and describes the methodology of the thesis. Information is provided on the scientific novelty of the results, their practical significance, the personal contribution of the PhD candidate and the application of the thesis materials.The thesis consists of four chapters. The first chapter reviews and systemises the source base, defines the principles and methods of the study. The historiography on the research problem was divided chronologically into three main periods: pre-Soviet, Soviet time, and the period of Independence. The source base of the research includes: archival materials; written monuments of museum collections; publications of M. P. Barabashov (scientific works on planetary topics; other areas of research, including astrophysical and other topics of theoretical orientation, etc.; teaching and methodological manuals; published reviews of the scientist's works; popular science publications); reference and encyclopaedic editions; periodicals; memoirs. The structural composition of the second section includes the results of studying the history of the Barabashev family.The reconstruction of the scientific biography of M. P. Barabashov was carried out by highlighting the milestones of his life in the pre-Soviet and Soviet periods of his life. The stages of career advancement of M. P. Barabashov. The third chapter examines the scientific and organisational activities of M. P. Barabashov dedicated to the implementation of a number of large-scale astronomical projects initiated by the scientist. The multifaceted public activity of the scientist in popularising astronomical knowledge is highlighted.The fourth chapter analyses the initial period of the scholar's scientific activity, when the accumulation of observational data on planetary topics took place; the development of photographic photometry methods by M. P. Barabashov is traced, which influenced the processes of forming the staff of the scie at KSU in the 1920s – 1950s.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Коваль Ю. Ю. Формування напрямів досліджень академіка М. П. Барабашова у початковому періоді наукової діяльності. Дослідження з історії і філософії науки і техніки. 2022. Т. 31. № 2. С. 91–102.
- Коваль Ю. Ю. Діяльність академіка М. П. Барабашова щодо організації комісії з фізики планет Астрономічної ради АН СРСР. Наука та наукознавство. 2024. № 3. С. 108–129.
- Коваль Ю. Ю. Історія роду академіка М. П. Барабашова: історико-генеалогічне дослідження. Історія науки і біографістика. 2024. №3. С. 20–39.
- Балишев М. А., Коваль Ю. Ю. Участь Харківської астрономічної обсерваторії та її представників у радянській космічній програмі у 1960-х роках. Космічна наука і технологія. 2021. № 5. С. 86–99.
- Balyshev M. A., Koval Yu. Yu. Development of Planetary Research in Kharkiv in the Context of the Activity of Academician M. P. Barabashov. Kinematics and Physics of Celestial Bodies. 2025. Vol. 41, № 1. P. 59–74.
- Коваль Ю. Ю. Початковий етап наукової діяльності академіка М. П. Барабашова. Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матеріали XVII Всеукраїнської конференції молодих учених та спеціалістів, Київ, 19–20 травня 2022 р. Вінниця: ТВОРИ, 2022. С. 208–211.
- Коваль Ю. Ю. Основні етапи дослідження Марса академіком М. П. Барабашовим. Матеріали 21-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки». Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2022. С. 96–100.
- Балишев М. А., Коваль Ю. Ю. Проєкт створення астрономічного (планетного) інституту в Харкові у 1960-х рр. Двадцять восьма Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою: «Історія науки і техніки у кризові періоди суспільного розвитку». Матеріали конференції, 14 квітня 2023 р. Київ, 2023. С. 22–26.
- Коваль Ю. Ю. Науково-дослідна діяльність М. П. Барабашова в Об'єднаному Українському державному університеті. Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції студентів і аспірантів, 19–20 квітня 2023 р. Харків: НТУ «ХПІ», 2023. С. 464–466.
- Коваль Ю. Ю. Діяльність академіка М. П. Барабашова у 1920-ті роки. Матеріали 22-ої Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки». Київ: Вид-во «Політехніка», 2023. С. 84–87.
- Коваль Ю. Ю. Окремі проєкти академіка М. П. Барабашова щодо розвитку астрономії у Харківському державному університеті. Двадцять дев'ята Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою: «Наука для відбудови України». Матеріали конференції, 19 квітня 2024 р. Київ: Талком, 2024. С. 115–119.
- Коваль Ю. Ю. Астрономічні об'єкти, названі на увічнення пам'яті академіка М. П. Барабашова. Матеріали 23-ої Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки й техніки» / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. Київ, 2024. С. 92–96.
- Коваль Ю. Ю. Огляд фонду академіка М. П. Барабашова у Харківському історичному музеї імені М. Ф. Сумцова. Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали XIX Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та спеціалістів / НААН, ННСГБ. Вінниця: «ТВОРИ», 2024. С. 143–145.
- Коваль Ю. Ю. Основні етапи дослідження планети Сатурн академіком М. П. Барабашовим. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXXII Міжнародної науково-практичної конференції Microcad-2024 / за ред. проф. Сокола Є. І. Харків: НТУ «ХПІ», 2024. С. 1072.
- Коваль Ю. Ю. Започаткування та розвиток наукової школи планетології М. П. Барабашова у 1930-х–1970-х роках. Автоматизація, електроніка, інформаційно-вимірювальні технології: освіта, наука, практика: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 28–29 листопада 2024 р. Харків, 2024. С. 232–233.
- Koval Yu. Academician Mykola Barabashov's scientific and organizational activities. Astronomy and Space Physics in the Kyiv University. Book of Abstracts (International conference in part of the Science Day in

Ukraine, May 28 – May 31, 2024). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv Astronomical Observatory, 2024. P. 108–109.

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Впроваджено

Зв'язок з науковими темами: ДР № 0122U201252

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Тверитникова Олена Євгенівна

2. Olena Y. Tverytnykova

Кваліфікація: д. і. н., професор, 07.00.07

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-6288-7362

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

Код за ЄДРПОУ: 02071180

Місцезнаходження: вул. Кирпичова, буд. 2, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Попик Володимир Іванович

2. Volodymyr I. Popyk

Кваліфікація: д.і.н., член-кор., 27.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-8746-1026

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Код за ЄДРПОУ: 05417058

Місцезнаходження: проспект Голосіївський, буд. 3, Київ, 03039, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Куделко Сергій Михайлович

2. Sergii M. Kudelko

Кваліфікація: к. і. н., професор, 07.00.06

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1630-8774

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Код за ЄДРПОУ: 02071205

Місцезнаходження: майдан Свободи, буд. 4, Харків, Харківський р-н., 61022, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Журило Дмитро Юрійович

2. Dmytro Y. Zhurylo

Кваліфікація: к. т. н., доц., 05.16.04

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-0015-9412

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

Код за ЄДРПОУ: 02071180

Місцезнаходження: вул. Кирпичова, буд. 2, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Гутник Марина Валеріївна

2. Maryna Gutnyk

Кваліфікація: к. і. н., доц., 07.00.07

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-2723-2755

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

Код за ЄДРПОУ: 02071180

Місцезнаходження: вул. Кирпичова, буд. 2, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові голови ради	Робак Ігор Юрійович
Власне Прізвище Ім'я По-батькові головуючого на засіданні	Робак Ігор Юрійович
Відповідальний за підготовку облікових документів	Коваль Юлія Юріївна
Реєстратор	УкрІНТЕІ
Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності	Юрченко Тетяна Анатоліївна

